

Wojciech Śleszyński

(Uniwersytet w Białymstoku, Instytut Historii i Nauk Politycznych)

**PAMIĘĆ O POWSTANIU ZABAJKALSKIM 1866 ROKU
FORMA UPAMIĘTNIENIA POWSTANIA ZABAJKALSKIEGO
W RAMACH POWSTAJĄCEGO W BIAŁYMSTOKU
MUZEUM PAMIĘCI SYBIRU**

Tematyka pamięci i powiązana z nią kwestia tworzenia obrazu dziejów, jest obecnie bardzo popularna w badaniach społecznych i humanistycznych. Samo jednak pojęcie pamięci jest trudne do jednoznacznego zdefiniowania, a wzrost zainteresowania tym zagadnieniem we współczesnych pracach badawczych przyczynia się dodatkowo do rozmycia pojęć w znaczeniu terminologicznym i koncepcyjnym. W literaturze przedmiotu często bowiem jest mowa o różnego rodzaju pamięciach: pamięci kulturowej, pamięci historycznej, pamięci społecznej, pamięci zbiorowej¹. Pamięć ściśle powiązana jest też z takimi zagadnieniami jak tożsamość, świadomość historyczna, polityka historyczna czy przekaz historyczny. Ponadto zagadnienie pamięci jest obszarem badań szeregu dyscyplin: socjologii, filozofii, historii, politologii, antropologii².

Pamięć zawsze była kluczowym punktem odniesienia, w stosunku do którego budowany był obraz teraźniejszości. Jest to zależność obustronna, bez przeszłości bowiem nie ma teraźniejszości, ale także teraźniejszość w bezpośredni sposób wpływa na sposób postrzegania przeszłości. Pamięć ściśle powiązana jest z tradycją i historią. Człowiek nie ma wpływu na przeszłość, która już się odbyła, ale ma istotny wpływ na współczesną interpretację jej obrazu.

Żadna społeczność nie jest w stanie funkcjonować bez odwoływania się do przeszłości. Odpowiednia wizja dziejów stabilizuje i uzasadnia kształtowany

¹ Zob. więcej: J. Jedlicki, *Historical memory as a Source of conflicts in Eastern Europe*, „Communist and Post-Communist Studies” 1999, nr 32; B. Szacka, *Czas przeszły, pamięć, mit*, Warszawa 2006.

² Zob. więcej: P. T. Kwiatkowski, *Pamięć zbiorowa społeczeństwa polskiego w okresie transformacji*, Warszawa 2008; L. M. Nijakowski, *Polska polityka pamięci. Esej socjologiczny*, Warszawa 2008; J. Nowak, *Społeczne reguły pamiętania. Antropologia pamięci zbiorowej*, Kraków 2011, s. 28; *Pamięć zbiorowa jako czynnik integracji i źródła konfliktów*, red. A. Szpociński, Warszawa 2009; B. Szacka, *dz. cyt.*; A. Szpociński, *Wobec przeszłości. Pamięć jako element kultury współczesnej*, Warszawa 2005; M. Ziółkowski, *Four functions of memory*, „Polish Sociological Review” 2000, nr 3.

przez daną grupę własny obraz³. Człowiek pozbawiony swojej przeszłości staje się obcym dla samego siebie, ma kłopoty z samoidentyfikacją. Podobna zależność zachodzi także na poziomie wspólnot. Posiadanie wspólnej pamięci zawsze było i jest istotnym elementem budowania spójności każdej społeczności. Odwoływanie się do historii odgrywało bardzo ważną rolę w procesach kształtowania się świadomości narodowej. Zależność ta nie uległa zmianie także obecnie, nawet we współczesnym zglobalizowanym świecie, poszczególne grupy społeczne czy narodowe w olbrzymim stopniu definiują swoją wspólnotowość w odniesieniu właśnie do przeszłości.

Dlatego też pamięć to nie tylko problem badawczy dotyczący samej przeszłości – rozumiany jako odpowiedni opis dziejów, ale realne, niemal codzienne wyzwanie, z którym na co dzień koegzystują poszczególni obywatele i całe społeczeństwa.

Pamięć jest silnie powiązana z procesem konstruowania i ekspresji tożsamości zarówno indywidualnej, jak i zbiorowych. Pozwala «uloikować» jednostkę w zbiorowości, a zbiorowość w szerszym kontekście czasu i przestrzeni – na terytorium uznanym za własne i w stosunku do wspólnej historii. Kształtowanie się pamięci zbiorowej (społecznej) w dużym stopniu i często w bezpośredni sposób wpływało na uzyskiwanie wspólnej tożsamości przez poszczególnych członków danej grupy społecznej. Akceptując dany porządek społeczny w naturalny sposób przejmujemy podzielaną w jego ramach pamięć⁴.

Opis przeszłości dostarcza symboli, wzorów zachowań, wartości, z którymi jednostka utożsamia się lub winna się utożsamiać. Poruszanie się w obrębie przestrzeni akceptowanej przez daną grupę w znaczący sposób ją konsoliduje. Bez wątplenia taką rolę w naszej pamięci zbiorowej odgrywa także powstanie styczniowe z 1863 r.

Był to ostatni polski zryw niepodległościowy XIX w. Epoki, która w przeciwieństwie do Francji, Wielkiej Brytanii czy nawet Rosji, nie zapisała się jako czas najlepszy w polskiej historii. Tak popularne na Zachodzie określenie końca XIX w. – *La belle époque*, nie znajduje swojego odbicia w polskiej pamięci zbiorowej, jednoznacznie kojarzącej się, z końcem nieudanych prób odzyskania niepodległości. Powstania i represje popowstaniowe wyznaczają główne podziały polskiego XIX w., na dalszy plan spychając procesy modernizacyjne czy przemiany świadomościowe.

W polskiej pamięci, powstanie listopadowe, a zwłaszcza styczniowe, to także zsyłki syberyjskie – czyli straszna i nieunikniona konsekwencja nieudanych zrywów narodowościowych. W XIX w. w Polsce zaczął kształtować się stereotypowy obraz Syberii jako ziemi niegościnniej, obcej, budzącej strach i niezrozumienie. Rosję europejską – do Moskwy, ostatecznie po Ural, można było próbować zrozumieć, ale Daleki Wschód – Syberia, stała się synonimem zła, bólu, cierpie-

³ A. Megill, *History, memory, identity*, „History of the Human Sciences” 1998, nr 11, s. 40–61.

⁴ P. Connerton, *Jak społeczeństwa pamiętają*, Warszawa 2012, s. 34.

nia. Obraz ten wzmocniły jeszcze późniejsze dwudziestowieczne komunistyczne represje doby stalinowskiej.

W cieniu złowrogiego obrazu Syberii, w polskiej pamięci narodowej pozostają polscy badacze Syberii, zesłańcy po powstaniu styczniowym – Aleksander Czekanowski, Jan Czerski, Benedykt Dybowski czy Wiktor Godlewski. To oni, niejednokrotnie jako pierwsi odkrywali tajemnice Syberii. Odurzali się jej wielkością, bogactwem, przyrodniczym przepychem. Ulegali jej urokowi, na granicy szaleńczego zauroczenia, oddawali się pasji badawczej.

Niejednokrotnie nazwiska wielkich synów narodu polskiego bardziej znane są na Syberii niż w Polsce. Podobnie sytuacja wygląda z powstaniem zabajkalskim 1866 r., zwanym z rosyjskiego także jako powstanie okołobajkalskie (*krugobajkalskie*). Ten zryw oporu, próba znalezienia drogi ucieczki do Mongolii i Chin przez żołnierzy powstaniowych zesłanych na syberyjską katorgę, jest generalnie mało znany w Polsce. Kontrastuje z ciągle żywą pamięcią o tym wydarzeniu na Syberii – w Irkucku a zwłaszcza w nadbajkalskim Kułtuku. Ta mała miejscowość, położona na południowym wybrzeżu największego rezerwuaru pitnej wody na świecie, była świadkiem początku buntu polskich zesłańców. Dzisiaj jest to niewielka stacja, na wielkiej syberyjskiej magistrali kolejowej, na której zatrzymują się jedynie lokalne pociągi. Typowa syberyjska miejscowość, gdzie przygarbione budynki z końca XIX w., mieszają się z równie podupadłymi budowlami doby komunistycznej. Ducha nowych, kapitalistycznych czasów, oddaje natomiast położony na wielkim wzniesieniu zajazd. To z tego miejsca roztacza się najpiękniejszy widok na południowo-zachodnią część Bajkału oraz sam Kułtuk. Bez problemu, posiłkując się wiedzą miejscowego przewodnika, zlokalizować można miejsce po dawnym obozie polskich zesłańców. Nieoceniona w tej materii jest pomoc miejscowego pasjonata, nauczyciela biologii ze szkoły w Kułtuku, którego częścią życia jest lokalna przyszkolna izba pamięci. W trzech niedużych salach zgromadzone są eksponaty od czasów najdawniejszych po współczesność. Na bazie tego co przynieśli do szkoły najstarsi mieszkańcy czy przytaszczyła na prośbę nauczyciela z domów młodzież, co udało się uratować od zniszczenia, nierzadko wykopując z ziemi, stworzony został obraz życia i zdobywania przez Europejczyków tej części Syberii. Nierozzerwalną częścią lokalnej opowieści jest także historia powstania zabajkalskiego. Przedstawiona jest katorżnicza praca polskich zesłańców przy budowie drogi kołowej tzw. traktu okołobajkalskiego oraz powołanie Syberyjskiego Legionu Wolnych Polaków.

Przybyłych w 1866 r. zesłańców rozlokowano wzdłuż południowego brzegu jeziora Bajkał. Łącznie rozmieszczono dziesięć grup liczących od 50 do 100 osób. 721 zesłańców strzegło 143 kozaków i żołnierzy. Zasadnicza część prac polegała na budowie 200 km odcinka drogi mającej ułatwić komunikację w południowej części jeziora Bajkał. Bardzo złe warunki pracy i żywienia w połączeniu ze srogim klimatem skutkowały licznymi chorobami i coraz większą śmiertelnością.

Przyspieszyło to jedynie decyzję o wybuchu rebelii. Przygotowaniami kierował uczestnik powstania na Ukrainie – Gustaw Szaramowicz. Faktyczne zryw powstańczy trwał jedynie cztery dni (24–28 czerwca 1866 r.). Po 28 czerwca walk już nie kontynuowano. Aktywnie w wyłapywaniu ukrywających się powstańców brali udział miejscowi Buriaci, wspierający władze rosyjskie. Ostatecznie akcja wymierzona przeciw powstańcom zakończona została 25 lipca 1866 r. Spośród biorących udział w powstaniu 250 osób, 38 zginęło, 12 zmarło z wycieńczenia, a dwie zaginęły bez śladu. Pozostałych czekała rozprawa sądowa, która odbyła się w Irkucku w dniach od 24 października do 9 listopada 1866 r. Cztery osoby uznane za przywódców powstania skazane zostały na karę śmierci przez rozstrzelanie. Pozostali uczestnicy otrzymali dożywotnie lub długoletnie wyroki zsyłki. Znaczna część z nich uzyskała możliwość powrotu do kraju dopiero po amnestii 1881 r.

Będąc nad Bajkałem, przeciętny turysta o historii powstania zabajkalskiego dowiedzieć się może, np. w czasie wycieczki pociągiem, poruszającym się po bez wątpienia najbardziej malowniczym odcinku całej syberyjskiej magistrali kolejowej – wykutym w skałach, wiszącym nad południowo-zachodnimi wodami Bajkału. Dojeżdżając turystycznym pociągiem do Kułtuku, można z megafonów usłyszeć informację o początku powstania zabajkalskiego i jego końcu czy straceniu na przedmieściach Irkucka czterech przywódców: Narcyzma Celińskiego, Gustawa Szaramowicza, Władysława Kotkowskiego i Jakuba Reinera. Przybywszy z Polski cieszy, iż ten polski zryw, ostatni militarny etap powstania styczniowego jest trwały w lokalnej syberyjskiej pamięci. Stanowi część miejscowego dziedzictwa, którego, obok powstania zabajkalskiego, istotną częścią są także polscy badacze Syberii. Obecnie na straży tej pamięci stoją polskie stowarzyszenia z Irkucka i Ułan-Ude. Organizowane są spotkania, sesje naukowe. Miejskowa Polonia dba o miejsca związane z historią Polaków na Syberii.

Inaczej natomiast wygląda pamięć o powstaniu zabajkalskim w Polsce. Dobrą okazją do przypomnienia społeczeństwu polskiemu wydarzeń związanych z jednym z elementów historii zesłań syberyjskich była okrągła, przypadająca w 2013 r. 150. rocznica wybuchu powstania styczniowego (1863 r.). W 2013 r. odbyły się w Polsce szeroko zakrojone uroczystości państwowo-patriotyczne upamiętniające rocznicę wybuchu powstania. Instytucje centralne zorganizowały obchody ogólnopolskie, podczas gdy w województwach czy poszczególnych regionach eksponowano głównie lokalny charakter pamięci o wydarzeniach związanych z powstaniem. Organizowano sesje naukowe, spotkania, w mediach szeroko przypominano okoliczności wybuchu i sam przebieg zrywu niepodległościowego. Każdy region kraju starał się podkreślić swoją, często wyjątkową rolę w tych wydarzeniach historycznych.

Przy tej okazji przypomniano także polskiemu odbiorcy o mało znanych w Polsce dziejach powstania zabajkalskiego. Na łamach prasy oraz w Internecie ukazało się łącznie kilka artykułów poświęconych wyłącznie dziejom powstania zabajkalskiego. Samo powstanie wzmiankowane było też jako jeden z epizodów przy prezentacji szerokiego opisu przebiegu i konsekwencji powstania styczniowego⁵.

Wśród artykułów poświęconych wyłącznie powstaniu zabajkalskiemu na uwagę zasługuje tekst autorstwa Marka Gałęzowskiego zamieszczony 24 stycznia 2013 r. na łamach miesięcznika „Uważam Rze Historia”⁶. Obszerny, jak na tego typu wydawnictwo, artykuł zatytułowany *Ostatni bój nad Bajkałem* przedstawia powstanie zabajkalskie jako ostatnią bitwę powstania styczniowego. Autor przybliży kolejne etapy kształtowania się spisku, wybuch buntu oraz samej walki. Zwraca uwagę na rolę obozu w Kułtuku, jako miejsca wybuchu insurekcji. Dobrze opisuje też akcję antypowstańczą władz carskich, z wykorzystaniem do walk przeciw Polakom nie tylko regularnych jednostek wojskowych, ale także miejscowego, rosyjskiego chłopstwa, które aktywnie uczestniczyło w wyłapywaniu powstańców. Dużo miejsca poświęcił egzekucji czterech przywódców powstania. Zamieszczenie dobrze zredagowanego tekstu w jednym z popularnych miesięczników historycznych dawało szansę dotarcia do stosunkowo dużego grona odbiorców.

Równie interesującym tekstem jest zamieszczony na stronach internetowych Polish Club Online, artykuł Andrzeja Solaka zatytułowany *Legioniści z Sybiru*⁷. Autor, obok samego opisu wydarzeń, podkreślił, iż walczący Polacy sami siebie nazywali Syberyjskim Legionem Wolnych Polaków, a ich pierwotne plany nie dotyczyły jedynie ucieczki, ale także próby wzniesienia buntu we wszystkich koloniach karnych na Syberii. Miał to być początek secesji Syberii od europejskiej części Rosji i podjęcie działań zmierzających do budowy niezależnej republiki.

Dobrze zredagowanym tekstem jest również artykuł autorstwa Marcina Winkowskiego zamieszczony na portalu historyczno-militarnym konflikty.pl. Autor swój tekst zaczął od wiersza Kornela Ujejskiego *Na zgon rozstrzelanych w Irkucku*. W interesujący sposób opisuje losy buntu i walk. O powstaniu zabajkalskim przeczytać też można na stronach Wikipedii oraz Kongresu Polaków w Rosji⁸.

Niestety słabą stroną wszystkich tych artykułów i informacji jest czerpanie wiedzy ze starszych opracowań. Brakuje nowych prac badawczych, a w dalszym ciągu najpełniejszymi publikacjami są: wydany w 1963 r. artykuł o powstaniu zabajkalskim Henryka Skoka oraz książka tego samego autora z 1974 r. o Pola-

⁵ Zob. np.: www.tygodnik.onet.pl (skrót z Tygodnika Powszechnego); www.podhale24.pl/aktualności/artykuł/22459; www.e-tygodnik.pl/5151-insurekcja-styczniowa.

⁶ M. Gałęzowski, *Ostatni bój nad Bajkałem*, „Uważam Rze Historia”, 24 I 2013.

⁷ A. Solak, *Legioniści z Sybiru*, <http://www.pch24.pl/legionisci-z-sybiru,12653,i,html>, [12.01.2017].

⁸ www.poloniarosji.ru/strony-historii.

kach nad Bajkałem po powstaniu styczniowym⁹. Autorzy wzmiankowanych wyżej popularno-naukowych artykułów nie korzystali z prac przedwojennych, np. z opracowania z 1932 r. zatytułowanego *Powstanie Syberyjskiego Legionu Wolnych Polaków nad Bajkałem w 1866 roku*¹⁰. Na marginesie wymienionych opracowań pozostały również wydane w 2007 r. pod redakcją Anny Brus i Wiktorii Śliwowskiej relacje czterech polskich katorżników dotyczące przebiegu tego polskiego zrywu zbrojnego nad Bajkałem¹¹.

W tonie popularnych publikacji utrzymane były również artykuły ukazujące się w 2016 r. w 150. rocznicę wybuchu powstania zabajkalskiego. Do najciekawszych tego typu publikacji bez wątpienia należała rozmowa z prof. Wiesławem Cabanem, znawcą XIX-wiecznych dziejów, zamieszczona na portalu dzieje.pl¹². W innych artykułach i krótkich wzmiankach rocznicowych wskazywano przede wszystkim na wyzwolenczy charakter podejmowanych działań przez polskich powstańców, eksponując wątki patriotyczne. Niestety wszystkie one, podobnie jak publikacje z 2013 r., bazowały na wcześniejszych badaniach i opracowaniach, nie wnosząc do obiegu naukowego nowych ustaleń.

Oczywiście w przypadku budowania pamięci zbiorowej o danym wydarzeniu nie tyle istotne są nowe badania, co raczej sama popularyzacja wiedzy i dbanie o utrwalenie jej w pamięci odbiorców¹³. Czy jednak same publikacje mogą odegrać taką rolę? Z pewnością działania te muszą być wzmocnione innymi bodźcami. Dobrym przykładem wybiegania poza formę publikacji mogą być uroczystości patriotyczne przypominające o wydarzeniach nad jeziorem Bajkał w 1866 r., np. 25 listopada 2016 r. przy budynku Polskiego Towarzystwa Schronisk Młodzieżowych w Krakowie ul. Oleandry 4, została odsłonięta tablica upamiętniająca rozstrzelanych przywódców¹⁴, a w Osuchowie (gmina Mszczonów) odbył się marsz przy akompaniamencie miejscowej orkiestry Ochotniczej Straży Pożarnej oraz pokaz woltyżerki i inscenizacja walk powstania styczniowego¹⁵.

⁹ H. Skok, *Powstanie polskich zesłańców za Bajkałem w 1866 roku*, „Przegląd Historyczny” 1963, z. 2; H. Skok, *Polacy nad Bajkałem 1863–1883*, Warszawa 1974.

¹⁰ A. Wanczura, *Powstanie Syberyjskiego Legionu Wolnych Polaków nad Bajkałem w 1866 roku*, Lwów 1932.

¹¹ *Wystąpienie polskich katorżników na trakcje okolobajkalskim: cztery relacje – Wilhelm Buszkat, Piotr Deręgowski, Adam Jastrzębski, Zygmunt Odrzywołski*, oprac. A. Brus, W. Śliwowska, Warszawa 2007.

¹² Prof. W. Caban: powstanie zabajkalskie uważane jest za ostatni akord powstania styczniowego (27.11.2016), www.dzieje.pl [12.01.2017].

¹³ Ważną rolę popularyzacji dziejów powstania zabajkalskiego, zwłaszcza wśród młodzieży, odgrywa powieść Alfreda Szklarskiego „Tajemnicza wyprawa Tomka”, w której to na pięciu stronach przybliżona została historia zrywu powstańczego nad Bajkałem w 1866 r. (zob. A. Szklarski, *Tajemnicza wyprawa Tomka*, Katowice 1988, s. 161–165).

¹⁴ *Uroczystości upamiętniające powstańców zabajkalskich. 150. lecie powstania 1866–2016*, <http://mec.edu.pl/?p=1134>, [12.02.2017].

¹⁵ http://e-mszczonow.info.pl/gazeta/2016/IX/inscenizacja_historyczna_w_Osuchowie.html, [20.02.2017].

Obok artykułów naukowych czy popularno-naukowych i okolicznościowych inscenizacji historycznych, zasadne wydaje się także poszukiwanie stałej i jednocześnie atrakcyjnej formy przekazu, która z jednej strony nie będzie wymagać dużej energii poznawczej, a z drugiej poprzez zastosowanie silnych bodźców, zwłaszcza wizualnych, w dostateczny sposób zapisze się w pamięci. Szansą na trwałe upamiętnienie w pamięci zbiorowej Polaków powstania zabajkalskiego może stać się powstałe w Białymstoku, Muzeum Pamięci Sybiru (MPS).

Przedmiotem działania MPS jest gromadzenie, ochrona i udostępnianie zbiorów dokumentujących losy obywateli polskich zesłanych i deportowanych na Sybir oraz osadnictwa Polaków w Rosji i Związku Sowieckim, a także prowadzenie badań naukowych i upowszechnianie wiedzy związanej z tematyką zesłań, deportacji i losów Polaków na Sybirze oraz na dawnych ziemiach wschodnich II Rzeczypospolitej.

MPS jako nowoczesna placówka będzie realizować zadania popularyzatorsko-edukacyjne poprzez otwarcie się na zróżnicowanych wiekowo odbiorców. Muzeum przybliży codzienność Polaków zesłanych na Sybir przy wykorzystaniu interaktywnych narzędzi komunikacji ze zwiedzającymi. Działania realizowane będą m.in. w ramach następujących przedsięwzięć edukacyjnych:

- Ścieżki tematyczne – zwiedzanie ekspozycji muzealnej;
- Spotkanie ze świadkiem historii;
- Warsztaty weekendowe dla rodzin i seniorów;
- Klub Edukacji Historycznej;
- *Ad memoriam* – Dzień Sybiraka w MPS;
- Ludzie i przedmioty – prowadzenie kartoteki biogramów i przedmiotów w postaci encyklopedii wirtualnej;
- Obraz i słowo pisane – film i literatura syberyjska;
- Daleki i bliski Wschód – spotkania autorskie z twórcami literatury syberyjskiej i kresowej;
- Edukacja w Muzeum – lekcje dla wszystkich typów szkół i placówek edukacyjnych;
- Udział w ogólnopolskich i międzynarodowych projektach edukacyjnych.

Muzeum, obok stałej, obecnie budowanej wystawy, aktywnie wychodzić będzie również w przestrzeń miejską poprzez organizację: koncertów, pokazów filmowych, eventów, quizów miejskich, gier plenerowych, rekonstrukcji historycznych czy mappingów.

Zadaniem zespołu tworzącego MPS będzie także inicjowanie cyklu różnorodnych, ogólnopolskich i międzynarodowych przedsięwzięć naukowych, mają-

cych na celu ukazanie całego spektrum złożonej tematyki zesłań. Zamierzone cele badawcze planuje się osiągnąć poprzez aktywizację badań archiwalnych, bibliotecznych, gromadzenie relacji, a także organizację konferencji, seminariów i muzealnych sesji naukowych. Naukową wizytówką wszystkich podejmowanych w ramach MPS działań, winien stać się cykl międzynarodowych konferencji zatytułowanych „Sybir”.

W ramach prac prowadzonych przez pracowników działu naukowego, publikowane będą wydawnictwa naukowe: monografie, opracowania źródeł, zbiory relacji. Planowane jest udostępnianie na bieżąco najnowszych wyników badań na platformie internetowej MPS. Zapoczątkowane zostanie także wydawanie, w formie popularno-naukowej, magazynu „Muzeum Pamięci Sybiru – Wschód”, który w przystępnej i atrakcyjnej pod względem graficznym formie, popularyzować będzie wiedzę o polskich losach na Sybirze.

Zasadniczą część ekspozycji dotyczyć będzie lat 1939–1945, ze szczególnym uwzględnieniem czterech wielkich wywozek (1940–1941). Wystawa obejmująca XIX w. zlokalizowana zostanie na drugim piętrze i stanowić będzie wydzieloną część, której zwiedzanie będzie mogło odbywać się wraz z zasadniczą częścią ekspozycji lub samodzielnie. Autorom pomysłu chodziło o możliwość realizacji cyklu dydaktycznego zamkniętego w ramach opowieści o XIX-wiecznych zsyłkach. W tym dziale ulokowana zostanie stała wystawa dotycząca wydarzeń mających miejsce w okolicach jeziora Bajkał w 1866 r. Będzie ona opowiadała o początku buntu w miejscowości Kułtuk, przebiegu rebelii wokół południowej części jeziora Bajkał oraz straceniu głównych przywódców powstania na przedmieściach Irkucka.

Docelowo Muzeum Pamięci Sybiru stać się winno kluczową nie tylko polską, ale również europejską instytucją inicjującą i prowadzącą badania naukowe dotyczące szeroko rozumianej tematyki syberyjskiej oraz zagadnień związanych z zesłaniami i deportacjami, z wyeksponowaniem losów społeczności polskiej.

Wojciech Śleszyński

THE MEMORY OF THE ZABAJKAL'S UPRISING IN 1966. A FORM OF COMMEMORATION THE ZABAJKAL'S UPRISING WITHIN FORMED THE SYBIR MEMORIAL MUSEUM IN BIALYSTOK

The Siberian Uprising of 1866 – the last military stage of the January Uprising remains vivid in the local Siberian memory. The uprising and Polish explorers of Siberia are a vital part of the local heritage. In Poland, contrastively, the memory of the Siberian Uprising looks different. Therefore, apart from science or popular science articles and commemorative staging, it seems reasonable to look for a permanent and attractive way of memorializing this historical episode. The uprising can stay in the collective memory of the Poles owing to the Sybir Memorial Museum

in Białystok. The exhibition of the 19th century Siberia will be located on the second floor of the museum's building and will be a separate section of the institution. This section will accommodate a permanent exhibition of the events that took place near Lake Baikal in 1866: the beginning of the rebellion in Kułtuk, the rebellion around the southern part of Lake Baikal and the execution of the uprising's main leaders in the suburbs of Irkutsk.

Słowa kluczowe: pamięć historyczna, pamięć zbiorowa, powstanie zabajkalskie 1866, Muzeum Pamięci Sybiru, Syberia, XIX w., powstanie styczniowe

Keywords: historical memory, collective memory, Siberian Uprising 1866, Sybir Memorial Museum in Białystok, Siberia, XIXth century, January Uprising

BIBLIOGRAFIA

Opracowania

- Connerton P., *Jak społeczeństwa pamiętają*, Warszawa 2012.
- Gałęzowski M., *Ostatni bój nad Bajkałem*, „Uważam Rze Historia”, 24 I 2013.
http://e-mszczonow.info.pl/gazeta/2016/IX/inscenizacja_historyczna_w_Osuchowie.html, [20.02.2017].
- Jedlicki J., *Historical memory as a Source of conflicts in Eastern Europe*, „Communist and Post-Communist Studies” 1999, nr 32.
- Kwiatkowski P.T., *Pamięć zbiorowa społeczeństwa polskiego w okresie transformacji*, Warszawa 2008.
- Megill A., *History, memory, identity*, „History of the Human Sciences” 1998, nr 11, s. 40–61.
- Nijakowski L.M., *Polska polityka pamięci. Esej socjologiczny*, Warszawa 2008.
- Nowak J., *Spoleczne reguły pamiętania. Antropologia pamięci zbiorowej*, Kraków 2011.
- Pamięć zbiorowa jako czynnik integracji i źródła konfliktów*, red. A. Szpociński, Warszawa 2009.
- Prof. W. Caban: powstanie zabajkalskie uważane jest za ostatni akord powstania styczniowego* (27.11.2016), www.dzieje.pl [12.01.2017].
- Skok H., *Polacy nad Bajkałem 1863–1883*, Warszawa 1974.
- Skok H., *Powstanie polskich zesłańców za Bajkałem w 1866 roku*, „Przegląd Historyczny” 1963, z. 2.
- Solak A., *Legioniści z Sybiru*, <http://www.pch24.pl/legionisci-z-sybiru,12653,i.html>, [12.01.2017].
- Szacka B., *Czas przeszły, pamięć, mit*, Warszawa 2006.
- Szklarski A., *Tajemnicza wyprawa Tomka*, Katowice 1988.
- Szpociński A., *Wobec przeszłości. Pamięć jako element kultury współczesnej*, Warszawa 2005.
- Uroczystości upamiętniające powstańców zabajkalskich. 150. lecie powstania 1866–2016*, <http://mec.edu.pl/?p=1134>, [12.02.2017].
- Wanczura A., *Powstanie Syberyjskiego Legionu Wolnych Polaków nad Bajkałem w 1866 roku*, Lwów 1932.
www.e-tygodnik.pl/5151-insurekcja-styczniowa
www.podhale24.pl/aktualności/artykuł/22459
www.poloniarosji.ru/strony-historii
www.tygodnik.onet.pl (skrót z Tygodnika Powszechnego)
- Wystąpienie polskich katorżników na trakcje okolobajkalskim: cztery relacje – Wilhelm Buszkat, Piotr Deręgowski, Adam Jastrzębski, Zygmunt Odrzywolski*, oprac. A. Brus, W. Śliwowska, Warszawa 2007.
- Ziółkowski M., *Four functions of memory*, „Polish Sociological Review” 2000, nr 3.